

УДК 378.0113-051:80]:005.336.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-1-60-42-53

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ЧИННИКА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ ОПРАЦЮВАННЯ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ІЗ МІФОЛОГІЧНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

Гоголь Наталія Валеріївна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики навчання

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: gogolnv@gnpu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-0780-6237

Гоголь Максим Русланович

аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: max.gogol2014@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-0143-9314

У статті проаналізовано проблему формування культурної компетентності здобувачів освіти як важливого чинника їхнього духовно-морального виховання під час опрацювання художніх текстів із міфологічними елементами. Обґрунтовано значення культурної компетентності як чинника загальнокультурного розвитку особистості, складника професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога та підґрунтя формування духовно-моральних цінностей здобувачів освіти. На основі аналізу нормативних освітніх документів уточнено зміст культурної компетентності в контексті сучасної шкільної літературної освіти. Запропоновано авторське визначення поняття «культурна компетентність майбутнього вчителя-філолога» як інтегрованої здатності до досягнення національної та світової культурної спадщини, усвідомлення її ціннісного потенціалу та морально-етичних смислів. Окреслено методичні орієнтири реалізації культурологічного підходу під час опрацювання художніх творів із міфологічними елементами у 5–6 класах НУШ як ефективного засобу духовно-морального виховання учнів. Наголошено на ролі суміжних образотворчостей у формуванні в здобувачів освіти вмінь інтерпретувати міфологічні образи через міжмистецьку взаємодію. Запропоновано систему навчальних завдань, спрямованих на розвиток читацької та культурної компетентностей і формування духовно-моральних цінностей у здобувачів освіти.

Ключові слова: культурна компетентність, духовно-моральне виховання, майбутні вчителі-філологи, професійна підготовка вчителя, культурологічний підхід, мистецька інтерпретація, дисципліни / предмети мовно-літературної освітньої галузі, підручник української літератури, художні тексти з міфологічними елементами; учні 5–6 класів.

Постановка проблеми. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя-філолога здійснюється в процесі професійної підготовки в ЗВО на основі реалізації всіх її складників – навчальної, науково-дослідницької, практичної і виховної. Завдання сучасного вчителя полягає в розвитку знань, умінь, удосконаленні творчих здібностей учнів, систематичному й планомірному розширенні їх інформаційної обізнаності в царині культурних надбань рідного народу та інших народів світу, виховання поваги до національних та загальнолюдських культурних здобутків і цінностей, відчутті особистої приналежності до славних традицій вітчизняної культури, до культурного спадку, залишеного нам культурними діячами минулого і сьогодення, а також у прагненні своїми особистими творчими досягненнями, через власну активну участь у різного виду мистецьких акціях, культурних заходах тощо вносити свій особистий внесок у духовно-моральне виховання молодого покоління та в культурний розвиток нашої країни.

Культурна компетентність є важливим складником професійного становлення майбутнього вчителя-філолога, що поєднує на основі міжмистецької взаємодії теоретичні знання, практичні вміння та ціннісні орієнтації у сфері мовно-літературної освіти. Її формування є важливим чинником якісної професійної підготовки педагогічних кадрів у сучасних освітніх умовах. Культурна компетентність постає одним із ключових чинників духовно-морального виховання молодої людини в сучасному освітньому просторі, оскільки забезпечує цілісне осягнення культурних смислів, ціннісних орієнтирів і морально-етичних ідеалів, закладених у художніх текстах. Реалізація культурологічного підходу в мовно-літературній освітній галузі сприяє формуванню в здобувачів освіти здатності усвідомлювати національну й загальнолюдську культурну спадщину, інтерпретувати її символічний зміст та співвідносити художні образи з власним духовним досвідом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування культурної компетентності майбутніх учителів-філологів у сучасному освітньому просторі є одним із ключових завдань ЗВО. Визначенням концептуальних засад культурної компетентності займалися такі науковці: Б. Андрейчик, І. Гриценко, Л. Завіруха, О. Ліскович, О. Лобова, О. Малихін, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка та ін. У наукових та навчально-методичних працях українських дослідників різноаспектно розглядаються питання формування загальнокультурної, культурологічної, міжкультурної та соціокультурної компетентностей майбутніх учителів української мови й

літератури (Н. Гоголь, О. Горошкіна, Н. Голуб, Г. Шелехова, В. Шуляр, Т. Яценко та ін.), зарубіжної літератури (А. Вітченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Нежива, В. Уліщенко, І. Ціко та ін.) тощо.

Мета статті – теоретично осмислити проблему формування культурної компетентності здобувачів освіти як чинника їхнього духовно-морального виховання та запропонувати методичний супровід у вигляді матеріалів для бесіди, різнорівневих запитань і завдань для опрацювання учнями 5–6 класів художніх текстів із міфологічними елементами на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурна компетентність представлена в низці законодавчих документів. У Законі України «Про освіту» вона постає чи не однією з останніх в переліку тих, якими має оволодіти кожен здобувач освіти. У ст. 6 «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» Закону культурна компетентність передбачає реалізацію головних засад державної політики України в освітній сфері – людиноцентризм, нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями, академічна доброчесність, гуманізм, духовно-моральне виховання, демократизм, виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій тощо [10].

У чинному Професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти (2024) окремі аспекти культурологічного підходу зафіксовані в описі трудових функцій, які вказують на важливість «формування в здобувачів освіти <...> поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови» [15].

Концептуальні засади щодо реформування шкільної освіти на початку XXI ст. представлено в Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016). У зазначеному документі відповідно до Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетентності для навчання протягом життя» визначено ключові компетентності, серед яких чільне місце належить загальнокультурній грамотності [16].

У документі «Концептуальні засади реформування середньої школи. Нова українська школа» (2016) серед 10 ключових компетентностей вагоме місце посідає обізнаність та самовираження у сфері культури, яка передбачає «здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [11].

У чинних державних стандартах базової середньої освіти (2020) та профільної школи (2024) серед переліку ключових компетентностей важливе місце відводиться культурній компетентності, що «передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва» [7; 8].

Здійснений аналіз нормативної бази дає змогу констатувати, що, незважаючи на термінологічні відмінності в назві культурної компетентності (загальнокультурна, обізнаність та самовираження у сфері культури, культурна), її концептуальна основа має суттєві спільні риси. Проте спостерігається еволюція у трактуванні означеного поняття: якщо традиційні дефініції акцентують на здатності до оцінки, аналізу та усвідомлення цінності досягнень національної та світової культури в контексті загальнолюдських цінностей, то концепція Нової української школи пропонує її розширене розуміння. Прикметно, що чинні нормативні документи виокремлюють як ключові елементи стійку мотивацію до вивчення української культурної спадщини, усвідомлене шанування національних традицій, що стає основою для формування толерантного ставлення до культурного розмаїття світу, виховання гуманістичних і духовно-моральних цінностей молоді людини [12].

На нашу думку, культурна компетентність, яка не представлена в чинному Професійному стандарті вчителя (2024), є обов'язковим складником професійної компетентності майбутніх учителів усіх галузей світу, зокрема й мовно-літературної, а її формування в майбутніх учителів-філологів зумовлено реформуванням системи загальної середньої освіти в аспекті вимог «Нової української школи». Водночас у переважній більшості нормативних документів, на основі яких здійснюється професійна підготовка та забезпечується професійна діяльність учителя, регламентовано необхідність формування культурної компетентності лише в здобувачів ЗЗСО. Однак ми вважаємо, що формування культурної компетентності учня неможливе без сформованої культурної компетентності вчителя. Жодна, навіть найдосконаліша освітня програма, не дасть результату, якщо між учнем і педагогом порушена діалогічна взаємодія.

Комплексний аналіз наукових джерел дав змогу визначити культурну компетентність майбутнього вчителя-філолога як інтегровану професійно-особистісну здатність особистості, спрямовану на набуття необхідної системи знань, глибоке розуміння національної та світової культурної спадщини; обізнаність у сфері мистецтва та мовно-літературної освітньої галузі, соціокультурних, суспільних і нормативно-ціннісних

засад; розвиток практичних умінь до ведення міжкультурного діалогу та полікультурної комунікації; формування навичок аналізу та інтерпретації культурних і мовно-літературних явищ, умінь застосовувати культурні знання в педагогічній діяльності; виявлення шанобливого ставлення до національної культури та культурної різноманітності світу, прояв толерантності й гуманізму до представників української та інших культур [3, с. 168].

Варто зауважити, що серед низки завдань мовно-літературної освітньої галузі особливої ваги набуває ідея реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури, спрямована на формування знань учнів про специфіку художньої літератури як виду мистецтва, розвиток у них умінь і навичок сприймати, аналізувати та інтерпретувати літературний твір у літературному та культурному-мистецькому контекстах. Це сприятиме формуванню літературної компетентності й читацької культури здобувачів освіти, розвитку їх творчих здібностей та естетичних смаків, вихованню загальної культури та духовно-моральних цінностей особистості.

Культурологічний підхід у шкільній літературній освіті набув системності, став визначальним у низці освітніх (нормативних і вибіркових) компонентів мовно-літературної освітньої галузі, які викладаються в ЗВО, зокрема: «Методиці навчання української літератури», «Літературі в підлітковому та юнацькому читання», «Сучасній літературі в підлітковому та юнацькому читання» тощо. Сучасні розробники навчальної літератури – учені, методисти, учителі-словесники – переконливо доводять, що реалізація культурологічного підходу на уроках української літератури сприяє усвідомленню учнями творів художньої літератури як важливого складника мистецтва, ознайомленню їх із шедеврами української та світової художньої культури, поглибленню вмінь аналізувати та інтерпретувати літературні твори в мистецькому контексті [5; 6; 15; 17].

З огляду на це під час викладання дисциплін мовно-літературної освітньої галузі в ЗВО доцільно акцентувати увагу здобувачів вищої освіти на особливостях реалізації культурологічного підходу на уроках української літератури в ЗЗСО, що передбачає опанування літературних творів у взаємозв'язку із суміжними видами мистецтва. Міцний зв'язок між суміжними образотворчостями (музика, література, образотворче мистецтво, кіномистецтво тощо) визначається тим, що кожен із них впливає на емоційну сферу учня, сприяючи творчому й духовно-моральному розвитку юної особистості. Методика навчання літератури наразі пропонує різні культурологічні підходи до вивчення української літератури з використанням культурологічно-контекстних зв'язків.

Розглянемо особливості реалізації культурологічного підходу і формування культурної компетентності здобувачів освіти на прикладі вивчення художніх текстів із міфологічними елементами на уроках української літератури в 5–6 класах НУШ [1; 18; 19].

Поділяючи думку українських учених-методистів (Н. Грицак, Ю. Сидоренко, С. Щербак та ін.) про те, що «міфи певного народу є важливою рисою національної ідентичності та елементом національної самоідентифікації» [6, с. 21] та «опрацювання міфологічного складника літературних творів створює оптимальні умови для засвоєння учнями культурних цінностей українського народу» [15, с. 112; 16], підкреслюємо доцільність використання суміжних видів мистецтва в процесі опанування школярами міфологічних сюжетів та образів.

Для текстуального вивчення в 5 класі запропоновано твір «Берегиня» (за С. Плачиндою). Варто наголосити, що в українських легендах і переказах образ Берегині символізує матір, яка піклується про своїх дітей і передає їм знання про традиції, мову та любов до рідного краю. Берегиня – це не тільки міфологічний персонаж, але й уособлення кожної жінки, яка створює затишок у своєму домі, підтримує родину і дбає про своїх рідних. Цей образ нагадує нам про те, як важливо цінувати своє коріння, берегти традиції та любити рідну землю. У процесі роботи над художнім твором варто звернутися до енциклопедії «Українська міфологія», укладеної В. Войтовичем, у якій науковець подає таке тлумачення її образу: «Берегиня – це богиня добра, захисту людини, оселі, малих дітей від хвороб та інших злих сил. Берегиня – оберіг непорушної вірності подружжя. Символом Берегині є родинне багаття, у якому людина знаходить мир, спокій, любов і високу мораль» [2, с. 25].

У творі «Берегиня» є згадки й про інших богів – Сварога, Чорнобога, Білобога, Мару. В уявленні наших предків Сварог – бог вогню та ковальства; Білобог – бог білого дня, щастя, добра, багатства, здоров'я; Чорнобог – бог ночі, підземного мороку пекла, ворог світла, які втілювали добро і зло; Мара – богиня зла, ворожечі та смерті. У підручнику української літератури для 5 класу (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слизук) у рубриці «Читай і досліджуй» п'ятикласникам запропоновано зісканувати QR-код та прочитати книжку С. Плачинди «Міфи і легенди стародавньої України» [18, с. 78]. Варто наголосити на тому, що у своїх міфологічних розповідях В. Войтович та С. Плачинда доносять до нас художнє потрактування створення землі, появи на ній людей та інших істот, обґрунтовують роль і значення небесних світил і різних явищ природи, розкривають історію появи богів та їхні функції в людському житті.

З метою формування у здобувачів освіти культурної компетентності доцільно провести роботу над мистецьким контекстом, представленим у підручнику української літератури за ілюстраціями В. Войтовича (книга «Міфи та легенди Давньої України»). Під час текстуального вивчення твору «Берегиня» і розгляду

ілюстрації художника доцільно поставити учням такі запитання: Хто такий Сварог у слов'янській міфології? Чому він є важливим для наших предків? Які елементи на картині художника підкреслюють його божественну природу? Що символізує вогонь на картині? тощо.

Цікавими для здобувачів освіти, на нашу думку, будуть *творчі запитання та завдання*, до прикладу: Яким ви уявляєте Сварога? Намалуйте власний малюнок або напишіть невелику розповідь про цього бога. Придумайте запитання, яке могли би поставити Сварогу, якби зустріли його. Що він міг би вам відповісти? Вигадайте сучасний символ для Сварога, як покровителя творчості й майстерності. Уважаємо, що метод бесіди, представлений завданнями й запитаннями, допоможе учням осягнути промовисті виражальні художні деталі, які використали художники для втілення власних ідей та образів, призвичаїть їх не тільки аналізувати твори образотворчого мистецтва, а й осмислювати архетипи народної культури, що втілені в давніх міфах і легендах [4, с. 199–200].

У мистецькому контексті підручника представлено картину О. Шупляка «Берегиня». Під час роботи над мистецьким полотном художника вчителю важливо підкреслити поєднання українських традицій з елементами сучасного мистецтва. Варто наголосити, що сучасний художник О. Шупляк майстерно застосовує ефект оптичної ілюзії, створюючи багатошаровий образ, у якому поєднані символи української культури. Доцільно звернути увагу на ключові деталі мистецького полотна, як-от: у центрі зображено постать жінки з піднятими догори руками-крилами, що ніби застерігають і водночас оберігають. Її м'який, спокійний вираз обличчя передає мудрість і материнську турботу. Вона символізує захисницю дому, природи та життя. Живописне полотно рясніє українською символікою. Волосся і хустка Берегині утворюють вінок – знак родючості та життєдайності. У композиції картини вдало використані елементи вишивки, які символізують національні традиції українців. Вражає і кольорова гама, що передає гармонію між Всесвітом та людським буттям. Навколо жіночої постаті художник зображує природні елементи: небо, сонце, зорі, українську хату, увігнуту мальвами; у лоні Берегині – гніздо з лелеками. Її сорочка постає як поєднання крил-рукавів та хати-спідниці. Таким чином, Берегиня є не лише окремим образом, а частиною цілісного світу, де кожен елемент має глибокий символічний сенс [4, с. 201–202].

Пропонуємо низку різнорівневих запитань і завдань, які допоможуть здобувачам освіти осягнути мистецьке полотно О. Шупляка «Берегиня» та усвідомити значущість архетипного образу Берегині в житті українців, наприклад: Які деталі ви помітили на картині? Чи вдалося вам розгледіти приховане обличчя Берегині? Які емоції воно передає? Які природні елементи змальовані на полотні? Поміркуйте, з якою метою художник поєднав образ Берегині з елементами довкілля. Що можуть означати руки-крила жінки, сонце, небо, українська оселя та лелече гніздо. Як ці символи перегукуються з українською культурною традицією? Чи помітили ви на картині деталі, що відсилають нас до українських звичаїв або народних символів? Простежте, у який спосіб образ Берегині поєднується з природою та ідеєю збереження домашнього затишку. Поговоріть із членами родини або друзями про те, що для них означає слово «Берегиня», порівняйте їхні відповіді зі своїми враженнями. Ми переконані, що запитання і завдання репродуктивного, дослідницького, творчо-пошукового характеру допоможуть здобувачам освіти краще осягнути суміжні образотворчості та спробувати власні сили у створенні мистецьких образів. Варто призвичаювати здобувачів освіти творчо аналізувати архетипні образи крізь призму власного світовідчуття та філософського сприйняття всесвіту. Запропоновані завдання та запитання сприятимуть духовно-моральному вихованню здобувачів освіти.

У процесі текстуального вивчення легенди «Про зоряний віз» у мистецькому контексті підручника української літератури для 5 класу (автори – В. Архипова, С. Січкара, С. Шило) запропоновано роботу над картиною О. Шупляка «Вісь земна й небесна» [1, с. 20]. На заняттях із методики навчання літератури та інших освітніх компонентах мовно-літературної освітньої галузі доцільно акцентувати увагу здобувачів вищої освіти на особливостях проведення бесіди з учнями на уроках української літератури під час роботи над живописним полотном художника. У вступному слові вчителю варто зазначити, що картина О. Шупляка – це приклад оптичної ілюзії, де поєднуються реальні образи та прихована символіка. Митець формує складну композицію, у якій земля і небо пов'язані невидимою духовною віссю. Композиція картини вибудована навколо образу світової осі, що поєднує землю і небо. Високі вертикалі, схожі на стовпи світла або шпилі, формують космічний центр, довкола якого ніби обертається простір. У нижній частині мистецького полотна художник зобразив земне коло життя – арену буденності, яка представлена образами чоловіка-господаря та упряженими у воза пари волів, які п'ють воду з річки. Ці образи символізують людську працю, життєвий шлях і швидкоплинність часу. Закручений, майже космічний рух річки символізує вічне коло буття, де людське життя вписане в загальний всесвітній ритм. Це також життєва стежина, якою рухається людина, не маючи змоги зупинити течію. У своєму мистецькому полотні О. Шупляк доносить до нас думку про єдність людини, праці, природи й космосу. Земний світ не відокремлений від зоряного неба – навпаки, вони поєднані однією системою координат. Це філософський образ життя як шляху, де господар іде своєю дорогою, тримаючи рівновагу між небом і землею. На картині відтворено філософську модель Всесвіту, яка властива багатьом культурам, де небо – царина духу, законів, вічності; земля – реальність, життя, праця, досвід; річка – плін часу й життя; чоловік-господар – людина-творець і хранитель порядку, той, хто поєднує обидва полюси. Мистецьке полотно ніби нагадує нам

про те, що кожна людина – це Всесвіт, у якому поєднуються корені минулого, народні традиції, досвід предків. Гілки дерев символізують прагнення, ідеали й духовні смисли людини. Підсумовуючи, можна стверджувати, щоб бути цілісною особистістю, потрібно зберігати зв'язок із рідною землею і водночас прагнути до вищого – духовного, небесного.

Пропонуємо орієнтовні запитання і завдання репродуктивного та творчого-пошукового характеру, що апелюють не лише до читацького, а й до культурного досвіду здобувачів освіти, сприяють розвитку культурної компетентності й духовно-морального виховання особистості. *Репродуктивні запитання* для роботи над мистецьким полотном О. Шупляка «Вісь земна й небесна» можуть бути такими: Кого і що ви побачили першими на картині? Які образи природи зображені на живописному полотні? Чи бачите ви на картині тварин? Яких саме? Яке місце на картині займає людина? Вона центральний персонаж? Який настрій передає мистецьке полотно: спокій, здивування, захоплення тощо? Чому? Як ви думаєте, чи ця картина про щось реальне чи казкове? Як би ви описали цей пейзаж кількома словами?

Серед *творчих завдань* можна запропонувати написати коротку легенду (5–7 речень) про дерево, яке з'єднує небо й землю, де початок легенди може бути таким: «Колись давно серед полів виросло чарівне дерево, що торкалося гілками неба...»; домалювати картину та на власному малюнку додати те, що могло бути поруч, наприклад: місяць, зірки, птахів, сліди людей, інші тварини тощо. Цікавим буде використання *ігрових прийомів навчання*, наприклад: гра «Я – дерево», у якій учні мають завершити речення від імені дерева: Я з'єдную... Я допомагаю людям... Мої корені – це... До неба я тягнусь, щоб...

Доцільно також провести *хвилинку філософії* і запропонувати здобувачам освіти придумати кілька речень, що починаються так: Земля для мене – це... Небо для мене – це... Отже, запропоновані орієнтовні запитання і завдання розширюватимуть загальний кругозір здобувачів освіти та призвичаюватимуть їх бути уважними до деталей та образів, зображених художниками на мистецьких полотнах, трактувати значення символів та образів з позиції духовно-моральних цінностей.

На уроках української літератури в НУШ міфи вивчаються і в 6 класі в першому семестрі в розділі «Міфи прадавньої України». Орієнтовно твори з цього розділу опановуються учнями впродовж трьох уроків, а саме:

- Міф як найдавніша форма світогляду людини. Міфи про створення світу (космогонічні). «Сокіл-Род», «Прадуб» (за С. Плачиндою). Побудова та символіка космогонічних міфів.

- Міфи про створення людини (антропогонічні). «Білобог і Чорнобог», «Дажбог і Жива» (за С. Плачиндою). Особливості міфів прадавньої України, пов'язаність їх із давніми заняттями людей, із хліборобством. Протистояння добра і зла в міфах. Їх відмінність від казок і легенд.

- Дара Корній «Лісовик», «Водяник», «Польовик» (із книги «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи»). Коротко про письменницю та її твори для дітей. Химерний світ чарівних істот праукраїнської міфології. Відображення прадавньої міфології, звичаїв та обрядів українців [12, с. 33–34].

У процесі текстуального вивчення художніх творів, окреслених шкільною програмою, в учнів мають бути сформовані відповідні предметні та ключові компетентності: предметні: учень / учениця вичерпно відповідає на запитання за змістом нового навчального матеріалу, стисло переказує міфологічні сюжети, розрізняє спільне та відмінне між міфами, казками, легендами; читає виразно тексти міфів; співвідносить зміст сприйнятих міфів прадавньої України з історичним і культурним контекстом; характеризує порушені в міфах проблеми; формулює тему та основну думку текстів міфів; ключові: учень / учениця ефективно використовує інформаційні ресурси для задоволення власних читацьких потреб і розширення кола читацьких інтересів; представляє текстову інформацію з міфів прадавньої України, використовуючи різні способи і засоби візуалізації їх змісту; створює за мотивами прочитаних міфів прадавньої України письмові творчі роботи різних жанрів. Означені компетентності сприяють формуванню і розвитку духовно-моральних цінностей учнів, оскільки забезпечують глибоке й усвідомлене сприйняття художніх текстів. Аналіз змісту міфів на основі визначення їх теми, проблематики, системи образів тощо допоможе школярам осмислювати універсальні моральні категорії – добро і зло, справедливість, відповідальність, повагу до традицій та духовної спадщини предків. Співвіднесення міфологічних сюжетів з історичним і культурним контекстом сприятиме формуванню національної свідомості, ціннісного ставлення до культури прадавньої України та розуміння її духовних витоків.

У 6 класі під час текстуального вивчення міфу «Сокіл-Рід» у мистецькому контексті підручника української літератури (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) [19] учні можуть помилуватися обкладинкою книги С. Плачинди «Міфи і легенди Давньої України», ілюстрованою українським художником В. Крижанівським. У процесі розповіді варто наголосити на тому, що художник працює у стилі, що поєднує неоміфологізм, символізм, національну декоративну традицію, елементи сакрального живопису (ікона, фронтальність, умовність простору). Його роботи впізнавані за декоративністю, орнаментальністю та проникненням у глибинні пласти української духовності й національної ідентичності.

Під час роботи над обкладинкою книги С. Плачинди «Міфи і легенди Давньої України» пропонуємо вчителів скористатися *інформаційними матеріалами*. Ілюстрація В. Крижанівського до книги С. Плачинди

«Міфи і легенди Давньої України» є яскравою та складною візуалізацією давніх українських міфів. Вона поєднує в собі глибокий художній зміст із символікою, властивою українській міфології та народній культурі. У центрі мистецького полотна постає величне божественне зображення. Навколо нього розташовані другорядні образи. Їх розміщення у вигляді кола створює відчуття завершеності, єдності світу та всеосяжного божественного впливу. Вогонь символізує очищення, божественне світло, сакральне знання і духовну енергію. Вражає колірною палітра, яка насичена золотими, червоними, оранжевими, фіолетовими відтінками. Золоті відтінки символізують божественне світло, а фіолетові – таємничість і зв'язок з іншими світами. Митець вдало зобразив персоніфіковані природні стихії (духи лісу, води, вітру) відповідно до народних вірувань; майстерно передав взаємодію світів через поєднання світу людей, напівбожественних істот і богів народної міфології. У цілому картина не лише ілюструє народні міфи, вона є художнім утіленням української духовності та національної ідентичності.

Пропонуємо низку орієнтовних запитань і завдань за картиною В. Крижанівського до обкладинки книги С. Плачинди «Міфи і легенди Давньої України». До прикладу, завдання для *загального розуміння мистецького полотна художника*: Що зображено на картині В. Крижанівського до обкладинки книги С. Плачинди «Міфи і легенди Давньої України»? Які кольори домінують на картині? Які образи зображені на картині? Що ви можете сказати про них? Як ви думаєте, що символізує велике полум'я в центрі живописного полотна? Для чого, на вашу думку, художник зобразив богів і духів навколо центральної фігури? Чому на картині так багато різних образів? Що вони можуть означати в контексті осмислення давніх міфів і легенд?

Формуванню вмінь у здобувачів освіти *аналізувати твори живопису* сприятимуть такі завдання, як-от: Як ви вважаєте, чому художник вибрав саме такий колір для зображення полум'я? Чому саме такі кольори використав митець для реалізації свого мистецького задуму? Чи вдало, на вашу думку, зображені персонажі на мистецькому полотні художника? Чи вдалося В. Крижанівському втілити ідею української духовності? Поясніть символічне значення кожного образу, зображеного на картині.

Запитання для розвитку *творчої уяви* можуть бути такими: Уявіть, що ви створюєте власну картину для цієї книги. Які елементи ви б зобразили і чому? Як би ви описали картину людям, які не бачили її? Підготуйте невеликий проєкт або презентацію на тему української міфології, використовуючи образи, які ви бачите на живописному полотні В. Крижанівського.

Розвитку *емоційно-ціннісного ставлення* сприятимуть такі запитання, наприклад: Як ви думаєте, чому художник вибрав саме таку стилізацію для обкладинки книги? Чи допомагає ця картина краще зрозуміти зміст книги С. Плачинди «Міфи і легенди Давньої України»? Як ви оцінюєте цю картину з точки зору її мистецького виконання? Уважаємо, що орієнтовні запитання та завдання допоможуть здобувачам освіти розвинути навички аналізу мистецьких полотен, креативного мислення та розуміння духовних символів українців.

Відповідна робота може бути проведена й над іншими мистецькими полотнами українського художника В. Крижанівського до розділу «Міфи прадавньої України» [19, с. 11]. Пропонуємо орієнтовний інформаційний матеріал культурно-мистецького спрямування для проведення бесіди за живописним полотном «Вівтар». Картина «Вівтар» В. Крижанівського – це складна багатосимволічна робота, яка поєднує елементи фантастики та символізму для візуалізації глибокого релігійного досвіду. На ній відтворено момент єднання земного та небесного світів, що сповнений величі та духовної сили. У центрі художньої композиції зображено полум'я, яке символізує очищення людської душі та її зв'язок із Богом. Картина виконана в інтенсивних вогняних відтінках (червоний, жовтий, помаранчевий), що символізують благодать, духовну силу та трансцендентність. Їх контраст із холодними кольорами (блакитний, фіолетовий) візуально відділяє божественну сферу від земної та підкреслює містичну глибину живописного полотна. Картина «Вівтар» В. Крижанівського – це ніби потужна візуальна проповідь про духовне очищення, єднання з Богом через віру, молитву та внутрішнє переродження. Кожен елемент живописного полотна об'єднаний в єдину гармонійну цілісність і передає відчуття святості моменту та величі божественного.

Під час роботи над мистецьким полотном художника доцільними будуть різнорівневі запитання і завдання. Наведемо низку орієнтовних запитань і завдань для *загального розуміння зображеного*: Хто і що зображено на картині В. Крижанівського «Вівтар»? Які кольори переважають на картині? Як вони впливають на її загальне сприйняття?

Під час аналізу живописного полотна важливо націлити здобувачів освіти на *розуміння його філософсько-символічного підтексту*. У нагоді будуть такі орієнтовні запитання, як-от: Як ви думаєте, що символізує велике полум'я в центрі картини? Чому на картині зображено так багато янголів і святих? Що це може означати? Чому художник вибрав саме таку композицію для зображення божественного світла? Проаналізуйте, як розташування образів на картині впливає на відчуття святості та величі.

Доцільними, на нашу думку, будуть запитання і завдання, спрямовані на *розвиток творчої уяви*, наприклад: Уявіть, що ви маєте змогу змінити одне зображення на цій картині. Як саме ви б його змінили і чому? Створіть власну словесну (живописну) картину на тему божественного світла.

З метою формування в здобувачів освіти *емоційно-ціннісного ставлення* до мистецького полотна варто запропонувати такі запитання, як-от: Оцініть картину художника з точки зору її художнього стилю та

майстерності виконання? Що на мистецькому полотні вам сподобалося найбільше? Як ви вважаєте, чи вдалося художнику передати ідею єднання людини з Богом. Чи допомогло вам осягнення ідейно-художнього задуму митця краще зрозуміти духовно-моральні цінності українців? Запропоновані запитання і завдання сприятимуть комплексному, багатовимірному осмисленню мистецького полотна та активному залученню здобувачів освіти до процесу його інтерпретації. Вони орієнтуватимуть на усвідомлене сприйняття візуального образу, формуватимуть вміння аналізувати художні засоби (колір, композиція, образна систем), осягати філософсько-символічний та духовно-світоглядний підтекст твору живопису. Водночас такі запитання стимулюватимуть розвиток критичного й образного мислення, творчої уяви, заохочуватимуть до власних художніх інтерпретацій і рефлексії. Особливо важливим є те, що запропонована робота над мистецьким полотном сприятиме формуванню емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва живопису, розумінню духовно-моральних цінностей української культури та усвідомленню ролі мистецтва як засобу духовного самопізнання і культурної ідентифікації.

У розділі «Міфи прадавньої України» в 6 класі запропоновано текстуальне опрацювання оповідання Дари Корній «Польовик» [19, с. 17–22]. Запитання, що спрямовані на загальне розуміння змісту прочитаного, можуть бути такими: Хто такий Польовик у контексті українського фольклору? Яким він постає в оповіданні сучасної української письменниці Дари Корній? Як Польовик допомагає людям? Яке місце і роль цього міфічного персонажа в українській міфології? Яким чином українські народні традиції і давні вірування відображені в художньому творі письменниці? Наведіть приклади з тексту. Чому в українському фольклорі так багато образів духів природи? Як це пов'язано з життям і світоглядом наших предків? Яким чином образ Польовика втілює зв'язок між людиною та природою? Чи вдалося письменниці показати цей зв'язок в оповідання? Наведіть приклади з тексту. Що означає в духовно-культурній традиції українців звертатися до Польовика за допомогою? Чи дає відповідь письменниця на те, як природа може впливати на людське життя? Які з міфологічних уявлень українців збереглися в нашій культурі сьогодні?

З метою формування в здобувачів освіти емоційно-ціннісного ставлення доцільно скористатися такими запитаннями, до прикладу: Яке значення для сучасного суспільства має збереження міфічних образів? Чому нині важливо зберігати давні уявлення українців? Чи допоможуть нам ці міфічні персонажі краще пізнати свою історію та культуру? Яке значення має образ Польовика в контексті сучасної культури та екології? Які міфологічні теми прослідковуються в художньому творі, і як вони відображають український світогляд?

Орієнтовні запитання і завдання творчого характеру можуть бути такими:

1. Уявіть, що ви створюєте сучасну інтерпретацію образу Польовика. Яким ви би зобразили цього міфічного персонажа (зовнішність, риси характеру)?
2. Якби Польовик був героєм сучасної казки чи фільму, які проблеми він міг би вирішити? Напишіть невелике оповідання, де Польовик є головним персонажем. Розкажіть про його пригоди.
3. Створіть колаж або плакат, що зображує Польовика в контексті українських народних вірувань. Додайте до власної картини елементи природи (дерева, трава, річка) та народні символи, які допоможуть осягнути духовно-моральні традиції та культуру наших предків.
4. Дослідіть образ Польовика в інших джерелах українського фольклору (казки, легенди, пісні) та порівняйте їх з Польовиком, описаним у творі Дари Корній. Як змінилося ваше уявлення про цього міфічного персонажа в різних епохах і культурах?
5. Напишіть короткий сценарій для мультфільму чи короткометражного фільму, у якому Польовик буде головним персонажем. Використайте сучасні національно-культурні традиції, щоб зробити образ Польовика зрозумілим і привабливим для сучасного молодого покоління.
6. Візьміть інтерв'ю в родичів чи знайомих різного віку. З'ясуйте, які міфічні істоти були популярні в їхньому дитинстві, та порівняйте їх з образом Польовика. Подумайте, як змінилася роль міфів у сучасній культурі.

Запропоновані орієнтовні запитання і завдання, на нашу думку, допоможуть здобувачам освіти краще зрозуміти культурологічний контекст художнього твору, осягнути зв'язок між фольклором і сучасністю, а також сприятимуть поглибленому вивченню української міфології та усвідомленню її місця в культурному просторі України.

У мистецькому контексті чинних підручників української літератури запропоновано роботу над обкладинкою книги «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи» Дари Корній, ілюстрованої А. Канковою [19, с. 21]. Під час аналізу живописного полотна варто наголосити на глибоко символічному відтворенні української міфології. Лісовий дух уособлює віру в її одухотвореність і тісний зв'язок між людиною та навколишнім світом. На картині переважають теплі, природні відтінки – охра, зелений, коричневий, золотистий. Вони створюють атмосферу казковості, спокою і давнини, нагадуючи старовинні фрески чи ілюстрації до народних легенд. Над лісовим духом, на гілці дерева, розташована молода дівчина, яка занурена в споглядання. Вона асоціюється з людиною як частиною природи. Її поза й стан – довірливі, беззахисні, що підкреслює гармонійне співіснування з природним світом. Картина втілює ідею анімізму, притаманного українській міфології: природа постає живою, наділеною душею і свідомістю. Людина тут не протиставляється природі, а є

її органічною частиною. Обкладинка налаштовує читача на сприйняття міфу не як вигадки, а як способу світовідчуття предків. Старовинний шрифт назви остаточно поглиблює зв'язок із фольклорними джерелами і робить обкладинку цілісним візуальним маніфестом давніх українських вірувань.

Для *осягнення загального змісту картини* варто поставити такі орієнтовні запитання і завдання: Кого і що зображено на ілюстрації А. Канкової до обкладинки книги Дари Корній «Чарівні істоти українського міфу»? Як ви вважаєте, що символізує лісовий дух, зображений на картині? Які кольори переважають на мистецькому полотні? Що вони можуть символізувати? Які елементи природи можна побачити в образі лісового духа? Як вони пов'язані між собою? Чому, на вашу думку, на картині зображено молоду дівчину, що споглядає на лісового духа? Як це може бути пов'язано з темою книги? Як ви думаєте, чому художниця обрала саме такі кольори для зображення фону й персонажів?

У процесі *аналізу твору образотворчого мистецтва* перед здобувачами освіти можна поставити такі запитання і завдання: Проаналізуйте, чому лісовий дух має форму дерева або рослини. Доведіть, що між людиною і природою є нерозривний зв'язок? Що може означати контраст між темними кольорами на передньому плані картини та світлим фоном, на якому змальовано лісового духа? Які образи народної міфології можуть асоціюватися з духами природи, зображеними на картині?

Розвитку *творчості* здобувачів освіти сприятимуть такі завдання, як-от: Уявіть, що ви також створюєте обкладинку для книги «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи» Дари Корній. Які елементи ви б додали і чому? Створіть свою власну історію або міф про духів природи. Опишіть, як він виглядає, як взаємодіє з людьми та навколишнім світом. Підготуйте коротку презентацію або реферат про духів природи чи міфічних істот в українському фольклорі.

Формуванню *емоційно-ціннісного ставлення* сприятимуть такі завдання, до прикладу: Чи подобаються вам духи природи, зображені на картині? Які емоції вони у вас викликають? Якими рисами характеру наділяє своїх персонажів художниця? Чи хотіли б ви більше дізнатися про духів природи з книги Дари Корній? Чи вдалося мисткині передати таємничість української міфології та міфічних істот? Такі запитання і завдання допоможуть розвинути навички аналізу і критичного мислення здобувачів освіти, а також заохотять до творчої роботи і глибшого розуміння української міфології.

Вивчення української міфології можна поглиблювати й на уроках позакласного читання. Більше про міфи, легенди, фантастичних персонажів, чарівні предмети та дивовижний світ української міфології здобувачі освіти можуть дізнатися з енциклопедії української міфології – шоу-програми «Чарівний світ української міфології» сучасного українського письменника Ніка Лисицького [9]. Це своєрідна відеоенциклопедія, створена для збереження та популяризації української міфологічної спадщини, а також перша програма, присвячена саме українським міфічним персонажам. Матеріал подається в сучасному форматі, завдяки чому здобувачі освіти можуть почути оповіді, які довгий час були представлені лише в енциклопедіях та етнографічних працях учених. Підліткам можна рекомендувати перегляд проекту у вільний час, а на уроках української літератури обговорити побачене, поділитися ставленням до персонажів, а також запропонувати глибше дослідити окремі народної міфології, зіставивши їх із творами українських авторів. Перегляд програми може відбуватися вдома або в класі.

Подаємо орієнтовні завдання для учнів 5–6 класів, які може використати вчитель на уроці. Перед переглядом програми доцільними будуть такі запитання: Яких українських міфічних істот ви пам'ятаєте (наприклад, домовик, мавка, русалка)? Поміркуйте, яке значення мають міфи та легенди в житті людей. Під час перегляду варто звернути увагу на те, як саме представлено міфічних персонажів: які риси характеру вони мають, які здібності та особливості виокремлюються. Також можна запропонувати учням коротко описати двох-трьох героїв, які їх найбільше зацікавили. Після перегляду варто організувати обговорення, щоб учні поділилися своїми враженнями та назвали міфічного персонажа, який запам'ятався найбільше, і пояснили свій вибір. Серед *творчих завдань* можна запропонувати обрати одного персонажа народної міфології і скласти коротку історію (5–6 речень) про його пригоди в сучасному світі; за бажанням – намалювати його або описати зовнішність. Як домашню роботу – створити власний образ міфічного персонажа, написати його історію (8–10 речень) за орієнтовною структурою: хто це, звідки походить, які має здібності та як допомагає людям.

Висновки. Культурна компетентність є невід'ємною та надзвичайно важливою складовою професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога. Інтеграція культурологічного підходу в освітні компоненти мовно-літературної освітньої галузі в ЗВО є необхідною умовою якісної педагогічної та філологічної підготовки фахівців, оскільки вона поглиблює культурний світогляд майбутніх учителів, розширює їхній методичний інструментарій і забезпечує здатність формувати культурно свідомих, естетично розвинених і толерантних здобувачів освіти. Опрацювання художніх текстів із міфологічними елементами на уроках української літератури у 5–6 класах НУШ створює сприятливі умови для виховання духовно зрілої, морально відповідальної особистості, здатної до емпатії, ціннісного вибору, творчого мислення та усвідомлення власної культурної ідентичності. Залучення міжмистецької взаємодії, зокрема звернення до живопису, поглиблює емоційно-ціннісне сприйняття художніх творів, активізує інтерпретаційну діяльність учнів і сприяє формуванню цілісного бачення культурного простору. Запропонований методичний супровід

роботи з художніми текстами з міфологічними елементами та суміжними образотворчостями на уроках української літератури в 5–6 класах (інформаційні матеріали для бесіди, різномірні запитання і завдання) створює умови для глибшого осягнення здобувачами освіти художньої образності, архетипів народної культури України та ціннісного потенціалу мистецтва, що сприяє їхньому духовно-моральному розвитку й культурній самоідентифікації.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо в розробленні методичних рекомендацій щодо опрацювання різномірних художніх творів на уроках української і зарубіжної літератури на основі реалізації ідей культурологічного підходу та формування в здобувачів освіти культурної компетентності.

Список використаної літератури

1. Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. В. Українська література : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Чернівці : Букрек, 2022. 240 с. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1682-5_ukrlit_arhupova.html (дата звернення: 07.12.2025).
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 644 с.
3. Гоголь М. Р. Проблема формування культурної компетентності майбутніх учителів-філологів у наукових працях українських і зарубіжних учених. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки.* 2025. Вип. 2 (58). С. 162–172. URL: <https://journals.gnpu.edu.ua/index.php/vgnpu/issue/view/6/11> (дата звернення: 07.12.2025).
4. Гоголь Н. В. Відображення архетипів народної культури в підручниках української літератури з інноваційними технологіями: методичний аспект. *Moderní aspekty vědy: LII. Díl mezinárodní kolektivní monografie.* Česká republika : Mezinárodní Ekonomický Institut, 2025. str. 408. P. 179–212. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-52.pdf> (дата звернення: 07.12.2025).
5. Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / за наук. ред. Т. О. Яценко. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с.
6. Грицак Н. Р. Теорія і методика навчання жанрового аналізу малих епічних і ліро-епічних різномірних художніх творів : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 400 с.
7. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavnyi-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 07.12.2025).
8. Державний стандарт профільної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724> (дата звернення: 07.12.2025).
9. Енциклопедія української міфології. Чарівний світ міфів та легенд. URL: <https://magicworld.com.ua/show/> (дата звернення: 07.12.2025).
10. Про освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 07.12.2025).
11. Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.12.2025).
12. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук, І. А. Тригуб, Т. Б. Качак, В. В. Кизилова, Л. М. Овдійчук, С. О. Дячок, В. М. Макаренко. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.27.11.2023.pdf> (дата звернення: 07.12.2025).
13. Про затвердження професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти : наказ МОН України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 07.12.2025).
14. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 07.12.2025).
15. Сидоренко Ю. О. Методика вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української літератури в 9–11 класах : дис. ... д-ра філософії : 014. Ніжин, 2023. 334 с.
16. Щербак С. В., Луценко Л. І. Художня трансформація міфологічних образів (на матеріалі вивчення міфів «Берегиня», «Дажбог» учнями 5-х класів). *Актуальні питання філології та методики викладання мов.* 2020. Вип. 3 (15). Ч. 2. С. 207–215.
17. Яценко Т., Пахаренко В. Ключові компетентності в змісті підручника української літератури для 5 класу Нової української школи. *Проблеми сучасного підручника.* 2022. № 28. С. 202–211. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-202-211> (дата звернення: 07.12.2025).
18. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література : підруч. для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 256 с.
19. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література : підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с.

FORMATION OF CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS AS A FACTOR OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN THE PROCESS OF PROCESSING ARTISTIC TEXTS WITH MYTHOLOGICAL ELEMENTS

Hohol Nataliia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Ukrainian Language, Literature and Teaching Methods Department
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Hohol Maksym

Post-graduate student of speciality 011 Educational and pedagogical sciences
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *Cultural competence is an essential component of a teacher's professional development, as it integrates theoretical knowledge, practical skills, and value orientations in the field of language and literature education through interdisciplinary and interartistic interaction. Its formation is a significant factor in ensuring the high quality of professional training of teaching staff under contemporary educational conditions.*

Purpose. *The purpose of the article is to examine the problem of forming the cultural competence of future philology teachers and to provide methodological support in the form of materials for discussion, as well as multilevel questions and tasks for teaching Grade 5–6 students literary texts with mythological elements in Ukrainian literature lessons.*

Methods. *The article employs a range of general scientific methods, including: analysis of scientific and methodological works by Ukrainian scholars and methodologists, educational programs, school textbooks in Ukrainian literature, and websites on the research topic; generalization of the collected material to determine the theoretical foundations of the research and to analyze pedagogical experience related to the research problem; cultural-historical, biographical, comparative (comparative-historical, comparative-typological), descriptive, and psychological methods.*

Results. *The article examines the problem of forming the cultural competence of future philology teachers in the context of implementing a culturological approach while teaching Grade 5–6 students literary texts with mythological elements. Based on the analysis of current regulatory documents (the Law of Ukraine «On Education», the New Ukrainian School Concept, professional standards for teachers, state educational standards, model curricula, etc.), the evolution of interpretations of the concept of cultural competence, its key content emphases, and its role in school literary education are outlined. The definition of the cultural competence of a future philology teacher is specified as an integrated professional and personal capacity that combines knowledge of language and literature education subjects, cultural studies, and art studies; intercultural communication skills; abilities to interpret literary and artistic works; and a value-based attitude toward Ukrainian and world cultural heritage.*

Originality. *Methodological guidelines for future philology teachers on implementing the culturological approach in the study of mythological texts—particularly works by S. Plachynda, Dara Kornii, and others—in Grades 5–6 of the New Ukrainian School are presented. These guidelines make it possible to integrate literary analysis with an artistic context. Considerable attention is paid to the use of illustrations by V. Voitovych and V. Kryzhanivskiy, as well as paintings by O. Shuplyak, included in Ukrainian literature textbooks for Grades 5–6, which contribute to developing students' ability to interpret cultural images, comprehend the archetypes of Ukrainian mythology, and understand the symbolic content of works of art. Examples of reproductive, exploratory, creative, and research-oriented questions and tasks aimed at developing students' reading, artistic, and cultural competencies are proposed.*

Conclusion. *Cultural competence, as a key component of the professional training of future philology teachers, necessitates the systematic integration of the culturological approach into the educational components of the language and literature field in higher education institutions. This integration ensures the deepening of future teachers' cultural worldview, the expansion of their methodological toolkit, and their readiness to foster culturally aware, aesthetically developed, and tolerant learners. At the same time, the implementation of the culturological approach to the study of literary texts with mythological elements in the Ukrainian literature curriculum for Grades 5–6 contributes to educating a well-rounded, spiritually rich personality capable of creative thinking and research activity, understanding diverse artistic systems, and realizing one's own cultural identity, which fully corresponds to the ideas and requirements of the New Ukrainian School. The developed methodological support (informational materials for discussions, multilevel questions, and tasks) proves to be an effective means of implementing this approach, as it helps students gain a deeper understanding of the artistic details of literary and related artworks, develop analytical skills, and comprehend the archetypes of Ukrainian folk culture within a holistic cultural space.*

Keywords: *cultural competence; spiritual and moral education; future philology teachers; teacher professional training; culturological approach; artistic interpretation; language and literature education field subjects; Ukrainian literature textbook; literary texts with mythological elements; Grade 5–6 students.*

References

1. Arkhypova, V. P., SichkarіO S.I., Shylo, S. V. (2022) *Ukrainska literatura: pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian literature: a textbook for the 5th grade of secondary education institutions]. Chernivtsi: Bukrek., 240 s. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1682-5_ukrlit_arhupova.html [in Ukrainian].
2. Voitovykh V. (2002) *Ukrainska mifolohiia* [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid. 644 s.
3. Hohol, M. R. (2025) Problema formuvannia kulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv-filolohiv u naukovykh pratsiakh ukrainskykh i zarubizhnykh uchenykh [The problem of forming cultural competence of future philology teachers in the scholarly works of Ukrainian and foreign researchers]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka: Naukove vydannia* : zbirnyk naukovykh prats. Serii : Pedahohichni nauky. Vyp. 2 (58). Hlukhiv: RVV Hlukhiv. Hlukhivskiy NPU im. O. Dovzhenka. S. 162–172. URL: <https://journals.gnpu.edu.ua/index.php/vgnpu/issue/view/6/11>[in Ukrainian].
4. Hohol, N. V. (2025) Vidobrazhennia arkhetyviv narodnoi kultury v pidruchnykakh ukrainskoi literatury z innovatsiinymy tekhnolohiiamy: metodychnyi aspekt [Representation of archetypes of folk culture in Ukrainian literature textbooks using innovative technologies: A methodological aspect]. *Moderni aspekty vedy*: LII. Dil mezinarodni kolektivni monografie / Mezinarodni Ekonomicky Institut s.r.o.. Ceska republika: Mezinarodni Ekonomicky Institut s.r.o.. str. 408. R. 179–212. URL : <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-52.pdf> [in Ukrainian].
5. Hohol, N. V. (2021) Kulturolohichni pidkhid u zmisti shkilnoi literaturnoi osvity (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) [The cultural approach in the content of school literary education (Second half of the 20th – Early 21st Century)]: monohrafiia : za nauk. red. d-ra ped. nauk T. O. Yatsenko / N. V. Hohol. Sumy : FOP Tsoma S. P. 482 s. [in Ukrainian].
6. Hrytsak, N. R. (2020) Teoriia i metodyka navchannia zhanrovoho analizu malykh epichnykh i liro-epichnykh riznonatsionalnykh khudozhnikh tvoriv [Theory and methodology of teaching genre analysis of small epic and lyric-epic multinational literary works]: monohrafiia. Ternopil: TNEU. 400 s. [in Ukrainian].
7. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity (2020) [State standard of basic secondary education (2020)] (Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia № 898). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavnyi-standart-bazovoi-serednoi-osviti> [in Ukrainian]
8. Derzhavnyi standart profilnoi serednoi osvity (2024). [State standard of profile secondary education (2024)] URL: <https://www.kmu.gov.ua/nps/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724> [in Ukrainian].
9. Entsyklopediia ukrainskoi mifolohii. Charivnyi svit mifiv ta lehend (2025) [Encyclopedia of Ukrainian mythology. The magical world of myths and legends (2025)]. URL: <https://magicworld.com.ua/show/> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) [Law of Ukraine «On Education» (2017)]: chynne zakonodavstvo stanom na 28 veres. 2017 roku: [ofits. tekst]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
11. Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku (2016) [Concepts for the implementation of state policy in the sphere of general secondary education reform «New Ukrainian school» for the Period up to 2029 (2016)] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
12. Modelna navchalna prohrama «Ukrainska literatura. 5–6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u redaktsii 2023 roku) [Model curriculum «Ukrainian literature. Grades 5–6» for general secondary education institutions (edited in 2023)] (avtory: Yatsenko T. O., Pakharenko V. I., Slyzhuk O. A., Tryhub I. A., Kachak T. B., Kyzlyova V. V., Ovdiihuk L. M., Diachok S. O., Makarenko V. M.). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni_prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.27.11.2023.pdf [in Ukrainian].
13. Nakaz MON Ukrainy «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu vchytelia zakladu zahalnoi serednoi osvity» (2024) [Order of the ministry of education and science of Ukraine «On approval of the professional standard for a teacher of a general secondary education institution» (2024)] № 1225 vid 29.08.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> [in Ukrainian].
14. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. (2016) [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform (2016)]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
15. Sydorenko, Yu. O. (2023) Metodyka vyvchennia literaturnykh tvoriv iz mifolohichnymy strukturamy eksplitsytnoho typu na urokakh ukrainskoi literatury v 9–11 klasakh [Methodology of studying literary works with explicit mythological structures in Ukrainian literature lessons in grades 9–11]: dys. ... d-ra filosofii / 014 Serednia osvita (za predmetnymy spetsialnostiamy); Nizhynskiy derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia. Nizhyn. 334 s. [in Ukrainian].
16. Shcherbak, S. V., Lutsenko, L. I. (2020) Khudozhnia transformatsiia mifolohichnykh obraziv (na materialii vyvchennia mifiv «Berehynia», «Dazhboh» uchniamy 5-kl klasiv) [Shcherbak, S. V., & Lutsenko, L. I. (2020). Artistic transformation of mythological images (based on the study of the myths «Berehynia» and «Dazhboh» by 5th grade students)]. Aktualni pytannia filolohii ta metodyky vykladannia mov. Vypusk 3 (15) ch. 2. C. 207–215 [in Ukrainian].
17. Iatsenko, T., Pakharenko, V. (2022) Kliuchovi kompetentnosti v zmisti pidruchnyka ukrainskoi literatury dlia 5 klasu Novoi ukrainskoi shkoly [Iatsenko, T., & Pakharenko, V. (2022). Key competencies in the content of the Ukrainian literature textbook for grade 5 of the New Ukrainian school]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, № 28, S. 202–211. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-202-211> [in Ukrainian].
18. Iatsenko, T. O. (2024) *Ukrainska literatura : pidruch. dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature : a textbook for the 5th grade of secondary education institutions] / T. O. Yatsenko, V. I. Pakharenko, O. A. Slyzhuk. K. : Vydavnychiy dim «Osvita». 256 c. [in Ukrainian].

19. Iatsenko, T. O. (2023) *Ukrainska literatura : pidruch. dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Ukrainian Literature : a textbook for the 6th grade of secondary education institutions]* / T. O. Yatsenko, V. I. Pakharenko, O. A. Slyzhuk. K. : Vydavnychiy dim «Osvita». 256 c. [in Ukrainian].

Авторське право ©2026 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 28.01.2026 р.
Прийнято редакцією 28.02.2026 р.
Опубліковано 6.04.2026 р.

УДК 378:37.011.3-051:51|004.67

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-1-60-53-61

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ GEOGEBRA 3D ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО ЧИСЛЕННЯ ФУНКЦІЙ КІЛЬКОХ ЗМІННИХ

Кугай Наталія Василівна

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: nkuhai@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9193-1956

У статті розглянуто проблему формування в здобувачів вищої освіти концептуального розуміння диференціального числення функцій кількох змінних. Обґрунтовано доцільність упровадження інтерактивних моделей GeoGebra 3D як інструменту візуалізації абстрактних математичних понять. Розроблено та описано методику використання серії інтерактивних аплетів для дослідження ліній рівня поверхні, існування границь функції кількох змінних у точці, інтерпретації геометричного змісту частинних похідних та аналізу локальних екстремумів функцій із параметром. Особливу увагу приділено алгоритмам створення динамічних моделей, які забезпечують зворотний зв'язок та стимулюють дослідницьку діяльність студентів. Доведено, що поєднання аналітичних методів з інтерактивною візуалізацією сприяє подоланню формалізму в знаннях та забезпечує усвідомлене засвоєння сутності математичних об'єктів.

Ключові слова: GeoGebra 3D, інтерактивні моделі, диференціальне числення, функції кількох змінних, концептуальне розуміння, динамічна візуалізація, методика навчання математики, математична абстракція.

Постановка проблеми. Інтеграція цифрових технологій у вищу освіту з кожним роком стає поширенішою, особливо в дисциплінах, для яких необхідне складне концептуальне розуміння та динамічна візуалізація, зокрема в математичному аналізі. Ця дисципліна є підґрунтям практично всіх галузей сучасної науки. Однак застосування тільки традиційних методів навчання часто призводить до значних труднощів для здобувачів освіти в розумінні сутності абстрактних понять математичного аналізу [1] через відсутність їх динамічної візуалізації. Відтак існує значний розрив між формальним, символічним представленням об'єктів математичного аналізу та їх інтуїтивним розумінням, що перешкоджає глибокому засвоєнню матеріалу та його застосуванню. Актуальним є питання необхідності впровадження інноваційних інструментів, що сприятимуть динамічній візуалізації абстрактних ідеальних понять математичного аналізу як ефективного засобу для подолання зазначеного розриву шляхом покращення концептуального розуміння абстрактних математичних ідей і понять [2]. Застосування цифрових симуляторів у навчанні сприяє інтерактивній візуалізації і надає дидактичну підтримку, що підвищує розуміння здобувачами освіти змісту навчальної дисципліни, їхню мотивацію, самоефективність й успішність [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання математичних дисциплін та формування цифрової компетентності викладачів і здобувачів освіти висвітлено в працях В. Бикова, М. Жалдака, О. Кузьмінської, Н. Морзе, О. Овчарук, О. Семеніхіної, С. Семерікова, О. Співаковського, О. Спіріна, Ю. Триуса та інших.

Теоретико-методологічні основи використання технологій візуалізації під час підготовки майбутніх учителів математики визначено й обґрунтовано О. Семеніхіною [4], застосування засобів візуалізації під час вивчення математичних дисциплін продемонстровано й аргументовано в наукових працях О. Семеніхіної й Н. Білошапки [5], Т. Коваль і О. Бесклінської [6] та багатьох інших.

Значна увага науковців приділена ефективності використання віртуальних симуляторів у STEM-освіті (одним з основних складників якої є математична освіта). Автори статті [7], розглядаючи віртуальні симулятори як інтерактивні комп'ютерні програми, що імітують реальні або модельні процеси, явища, ситуації, обґрунтовують низку переваг застосування симуляторів порівняно з традиційними методами навчання, визначають критерії оцінювання та добору симуляторів. У дослідженнях, включених до огляду [8], акцентовано на позитивному впливі симуляцій на ставлення та залученість здобувачів освіти. Встановлено, що застосування симуляцій послідовно підвищувало інтерес та мотивацію студентів, часто роблячи абстрактні поняття більш доступними та захопливими.